

Anserall

Manuel Roig Abad

associació
**helena
jubany
i lorente**

2 DE DESEMBRE DE 2020 / OBRA GUANYADORA
DEL XIII **PREMI HELENA JUBANY** DE NARRACIÓ CURTA
O RECALL DE CONTES PER A SER EXPLICATS

L'AUTOR

Manuel Roig Abad. Nascé l'any 1976 a la Vall d'Uixó, província de Castelló, un poble vingut de música. Passen pocs anys quan mon pare i el iaio Pòlit em convencen que la música és un bon lloc on viure, de manera que, als 8 anys, Vicente Joaquín Lacomba Orenga em passa la primera lliçó de l'Eslava i, als 11 anys, entre dins del tocar de l'Ateneu Musical Schola Cantorum, la que per a mi sempre serà la banda de don Miguel Arnau Abad.

Passen uns pocs anys més i comence a treballar de mestre de Música i, des de llavors, m'esforce cada dia per estar a l'altura dels meus mestres bons, perquè els xiquets entren dins la música i perquè compreguen que la vida és miracle.

Passen uns pocs anys més i, també per camins de música, m'apleguen una dona que és com una cançó bonica i dos fills que ja són músics (ara mateix escolte una flauta en casa).

Tot açò ho vinc a dir perquè, quan vaig començar a escriure, la música ja hi era allà i perquè escriure, per a mi, és igual que una banda que passa, que una classe on entren xiquets, que el iaio Pòlit esperant-me als cantons.

I han passat uns poc anys més i he anat comprenent que soc un mestre de música que escriu i que, a més, escriu d'oïda perquè sempre va dins de la música.

I potser ara vindria dir els premis, però els premis principals ja estan dits.

Llibres publicats: *Despatxeu a la ninyera* (recull de contes) i els poemaris *Memòries d'un gat verd*, *Atac de temps*, *Terra sagrada*, *Meduses*, *La nostra casa oberta* i, aquest any, *Totes les músiques del món*.

Anserall

Manuel Roig Abad

© **Associació Cultural Helena Jubany i Lorente**, 2020
<http://helena.jubany.cat/associacio>

Autor:

Manuel Roig Abad

Fotografies de portada:

Foto de la Banda de Carabiners de Castelló tocant pels carrers després d'un bombardeig patit per la ciutat, propietat de **Ramon Sala Fontseré**

Retrat de Joaquín Orenga Fenollosa, propietat de **Vicente Joaquín Lacomba Orenga**

Disseny gràfic i compaginació:

Punts·Volats

Correcció lingüística:

Joan Jubany i Itxart

Impressió:

Giromail

Anserall és l'obra guanyadora del **13è Premi Helena Jubany** de narració curta o recull de contes per a ser explicats, que s'ha lliurat a Mataró el 2 de desembre de 2020, coincidint amb el 19è aniversari de la mort de l'Helena.

Sí, eixa història que diu al llibre sí que va passar, sí. Sí que va passar. Jo no sé si el xic que la conta la sap, però sí que la deu saber. No t'estranye que millor que jo i tot. Ara, de gent que te la puga contar com jo ja no en queda ningú que puga riure. Ta güelo, en pau descanse, mort; la tia Micaleta l'Estorera, morta; la tia Anita dels Rovira, ja veus quants anys; la germana d'Isabel que vivia, que era la major, va faltar fa tres o quatre anys. A veure? Sí, quatre: este que corre i tres més, que jo vaig anar a l'enterro i a l'església no cabien ni els sants. Mare, si n'hi havia de gent! Pegaves un bufit i no cabia dins l'església. Ah, i el tio Centelles, el germà de Nel·lo –que ha eixit dels fills, la foto eixa que m'has ensenyat– deu fer a la punta dels trenta anys, que el temps passa. Tu saps què deia la tia Menjusera, una dona molt beata? Deia que es va agenollar en un reclinadori quan tenia vint anys i un dia es va alçar i en tenia huitanta. Ai, el tio Centelles va faltar quan a l'explosió de la pólvora, que estem parlant del 78, pos quasi quaranta, en fa. Tantes coses cèlebres que ha

fet aquell home i ja veus quina mort! Bum i bona nit! Si no és alguna gent de la part d'allà, del Pirineu... Però ves a buscar-los també. El temps és que té eixa mala bava: passa a poquet a poquet, però passa igual als Pirineus que ací i, quan ja han passat quaranta anys, dius: "Collona, si ha passat de pressa!"

A veure si soc capaç de contar-te eixa història ben contada, va. Jo és que la sé de cor més que de dir este any ací i este any allà, però la sé massa, m'entens?

Ton pare era de l'any 17, del 13 de setembre... Jo soc del 22. Ens portàvem quatre anys i dos-cents tretze dies, que un dia ho vam comptar. Ell tenia el cap molt clar per als números.

Això! Que he dit ton pare? Ta güelo, vull dir, no ton pare! El iaio, estic dient. Veges tu el meu cap on està! Tu no faces cas, que són tants anys i tanta gent que d'este me'n passe a l'altre i la meua memòria pareix *Falcon Crest*. Tu has aplegat a veure *Falcon Crest*, que eixia una tia que es canviava de vestit a cada escena?

De l'any 17 era i en aquells temps estava, pos per mentres de la mili o al poquet d'acabar, quan mou la guerra. Vint-i-un o vint-i-dos anys tenia. Mare, qui els agarrara!

No sé si l'havia acabada, la mili, veus? Això no ho sé. El que sí que pots dir en el conte eixe que vols escriure és que nosaltres, ta güelo i jo, ja festejàvem. Ui, ja ho crec que festejàvem,

perquè les dos famílies, quan vam evacuar, vam eixir junts per la carretera, que jo me'n recorde massa de la tia Maria. No t'he parlat d'ella mai? Era una dona velleta que vivia amb ells i que, el dia que vam eixir de la Vall, s'acomiadava del campanar. No vull plorar, però és que m'emocione. Ella, menudeta, es girava, pobreta, i li feia adéu amb la maneta. Pegava tres o quatre passos, es girava i treia la maneta. Com les xiquetes, igual. Ja veus tu, una dona que ja anava de cadira en cadira i haver de tirar per eixos mons. Què va durar, dos o tres dies? Pobreta, ja sabia ella que l'adeu era per a sempre, ja. Ai, quantes coses ens hem hagut de veure, quantes!

Bé, me'n vinc a la història: ta güelo i jo festejàvem... un any o dos anys. Ho sé perquè vam començar a xarrar un diumenge de Rams. En aquell temps estrenàvem vestit diumenge de Rams. Eixe dia i avant, per això era dia assenyalat. Un any o dos anys que festejàvem, més no.

Total que ve la guerra i ton pare cau propet, per Castelló. M'escrivia unes cartes...! Ton pare no, ta güelo, redés! M'ho diràs cent vegades i com si no em digueres res. Ara agarres el telèfon i ja està! Abans tot era cartes. Pos això: m'escrivia cartes i me les llegia, tu saps qui?, eixe xic que va ser director de la banda quan s'ho va deixar don Amadeu? Saps qui et dic? Pos un güelo seu, que va estudiar al seminari i anava sempre tot de negre, quasi com si anara ensotanat. Jo, de lletra, fir-

mar a tota pena. Ai, és que en aquell temps de lletra en sabia qui en sabia. L'agüelo Carbonell, li deien. Pos ell em llegia les cartes i encara les tindrè per ahí. Però buscant-les, no per a ara mateix, de dir traga-les.

Guaita! Tu canviaràs els noms, eh? Els noms no els digues, que són històries massa velles i massa de no contar-les. Ara que, tots s'han mort, no ho ha de saber ningú. Però tu de posar de males-tar, res, m'entens? De política i això, no, que el demà no l'hem vist i les coses hui es veuen bé i demà no ho sabem. I la gent és molt fotuda, perquè la gent mal si l'anomenes i mal si no l'anomenes. Que te'n rius? Faràs el que voldràs, veritat? Ja ho sé, això, ja.

Bé, pos ta güelo, una carta: Elvira, estic en este poble o en este altre. Elvira, estic bé. Elvira, passem a Tarragona. I que em volia i que no me'n buscara un altre, que ell estava bé. Les coses que es diuen els nòvios. No volia que me'n buscara un altre, saps per qui ho deia? Pel tio Sabateta, que em volia. I era guapot. Més que ta güelo, però era un ou sense sal, més parat que un campanar.

Ta güelo al final de la guerra va caure a la Seu d'Urgell. Tinc quimera que la darrera carta abans de passar a França va ser des d'allà. Ui, sempre deia que allò era un altre món. Tot tan verd! Allà, mig terme era de les vaques. I una església! Ell, el batalló i la companyia, ho deia tot de tirereta: "Cuerpo d'ekérsito no sé quin, veintinosecuntas división, brigada mixta noséquantas

més.” Això ho sabia en castellà, en valencià no. Comptar era en castellà. Jo havia de saber-ho de memòria i no ho sé, tantes vegades que ho ha dit! Però no per vellesa: no ho he sabut mai. Tota llei de números, en casa, era ell.

Ta güelo és que se’n va anar de voluntari, m’entens? I a primeries va ser per a bé i després va ser per a mal. Acabadeta de moure la guerra, van vindre uns camions al Centro i ell va veure una eixida. Sa mare li deia que no anara, però ell feia:

–No aniré volent i hauré d’anar igual!

I se’n va anar de voluntari i després li va donar la raó a sa mare. Ell deia que va ser el pas més mal pegat que va pegar en tota la seua vida, perquè el tio Vicent de Margarita, que era qui donava els avals quan va acabar la guerra, no volia firmar-li de cap manera.

–Xa, tio Vicent, pos si sap de sobra que venim de família d’església –li feia sa mare, pobreta.

Mare, pos no era la meua sogra d’arreglar l’església, de planxar el parament de l’altar... No eixia d’allí. El tio Vicent és que tenia un germà mort –també s’ha de comprendre– i no el treies que se n’havia anat de voluntari i que al poble s’havia fet molt de mal. Al remat, va ser menester anar a mossèn Pedro i entre ell i don Amadeu el van fer firmar, que, si no, encara està

picant pedra per allà dalt, a redolons. La mare de Nel·lo no se l'ha pogut veure mai, el tio Vicent. Ho comprenia i tot, però no se'l podia veure davant seu.

En guerra ta güelo va estar entre Terol i Castelló, per ahí. I, quan va vindre que els nacionals ja estaven a punt de tallar per Vinaròs i van bombardejar Castelló i tot, pocs dies abans, van moure tres camions. I aixina van pegar cap amunt. Diu que anaven de nit, a poquet a poquet, amb les llums apagades. Per la carretera Real van aplegar a Tarragona i d'ahí, en tres o quatre dies, ja els van destinar a la Seu. O una cosa aixina. Ahí a l'article ho contarà millor. Tu, cosa de pobles i anys, fes més cas al xic eixe del llibre que a mi.

I ahí a la Seu és quan van caure junts ton pare i Nel·lo. Ta güelo, això! Se m'ha posat al cap dir ton pare i d'ahí no em trauràs. Total, que què vols: dos del mateix poble? Ho sabien massa. Eren dos d'ací i dos de Vilavella. Ah, i u de Borriana, que ell deia el Borrianero. Un dia va vindre a la Vall i van anar, ells dos, a dinar a Sant Josep i diu que van xarrar a saber de gust. També ha faltat, el Borrianero, que un fill ens va avisar per telèfon i va enviar l'estampeta a casa. L'estampeta de l'enterro.

Ta güelo no va dir mai que estigueren mal mal, allà a la Seu. Aixina com en altres llocs era anar a tall de tirs, ells no. Però de nit i de dia a punt sempre! Els soldats anaven i venien per allí

sense massa concert, però ranxo, poquet, i un dia un problema, un altre dia un altre. Ja no anava l'aigua ben anada, però això era el que hi havia i amb això rodaven.

I ara Nel·lo, sí, que tu vols anar massa de pressa i el meu cap no vol presses! Nel·lo és Centelles. Dels Centelles, que són molt anomenats al poble. Els Centelles sempre han sigut gent volguda de ma casa, però ta güelo i Nel·lo es coneixien de vista, de res, com aquell que diu, però Nel·lo festejava una xica d'ací del Barrio: Isabel, trempada, molt quedadora de bé. Polidota, una xica gran, prou dona ella: una enveja! Ma mare i sa mare vivien a la placeta de Sant Vicent, les dos, i abans, com que els veïnats eren igual que la família... Era una manera de pensar que eres veí i ja eres per a sempre.

I ve el final de la guerra. Ta güelo diu que això sí que va ser lleig de veres! Ahí sí que es va posar la cosa criminal del tot. Per què? Ai, per què! Perquè van haver de pegar a França! I tu saps quanta gent va passar d'ací cap allà? Soldats, u coix, l'altre ferit, dones, xiquets, güeles a arrastrons! Ai, ves veges què feies? I corria gener o febrer, que per a postres va nevar. Tot nevat! I ves per sendes, no per carretera. De carretera, res. Volien fugir de les carreteres per si els nacionals aplegaven. Tenien por. Ta güelo deia que els que van passar per la Seu, tot per sendes. Per ahí per la Seu es veu que no va ser per on més gent es va presentar, però, aixina i tot, gents i més gents.

A la seua divisió, al darrer, li van encarregar de vigilar un dels passos. Havien de passar les tropes. Les tropes i la gent! I allí estaven ells amb les metralladores, no fora que aparegueren els nacionals i els arruixaren a tirs a tots. Però ta güelo diu que no va caldre res, que allí no va aparèixer ningú i tres o quatre dies després van donar ordres de pegar cap a França però a tot el que anaren les cames. La llei es coneix que ja no anava recta i allà es van deixar metralladores posades i s'ho van deixar tot. Allò es veu que ja era fugir com es poguera.

I allà que van ta güelo i una seixantena de soldats més, pel mig de la neu. Van haver de buscar un pagès, que els soldats no eren ningú del Pirineu. Allà no es diuen llauradors ni masovers. Allà són pagesos. *Pagesus*, que diuen. Tu compta que havien de pegar pel mig de la muntanya, havien d'anar amb algú que sabera les sendes, natural!

Arrepleguen una pesseta u i dos quinzets un altre i parlen amb un pagès.

—Vostè ens passaria a França?

—Sí, descuiden que jo els portaré.

I arreglen el tracte i cap allà.

Havia nevat, però una nevada bona. Ta güelo deia que no es veia res, tot blanc. Igual que una pel·lícula d'eixes de la neu però com

si estigueres dins, va ser. Ara està tot senyalitzat i hi ha plaques i records de la retirada, però eixos dies les muntanyes totes blanques, un oratge d'eixos que no ixen de casa ni els gats.

El pagès els va portar per una senda estreta, una senda de pota. Tots per la neu, un metre de neu i els arbres tots de barbes de gel. Cada u xafava on havia xafat el de davant. Anaven fent la senda ells, ells mateixos. Anaven u, l'altre a un parell de metres, una fila molt llarga.

Perquè tot vinga bé, ahí que estaven tots patint, carregats amb les coses que portaven amb ells... Encara duien alguna cosa, que, després, res: només arribar a França, tot pel barranc va volar. Alguna pistola, una ràdio... Tot al barranc! Havies d'entrar en França amb la roba justeta, una camisa i uns pantalons. No volien que entraren res dins de França. El que et deia, perquè tot vinguera bé, conforme anaven per la neu, una fila llarga, senten dos tirs. Pam... pam... I tots:

—Xa, què ha passat?

—Això han sigut dos tirs, tat?

I uns amb altres anaven comentant-ho, però, clar, anaven caminant. Dos tirs, però tots caminant.

I comencen a dir la veu:

–Han disparat a Nel·lo!

–Ha aparegut u i ha disparat a Nel·lo!

Els tirs va ser un tinent, un tio amb galons. Havia passat amb dos mules i es veu que va voler que li carregaren coses. Furtades o seues, no ho sé. I Nel·lo, que era tiradet avant, li va dir que, si volia carregar les coses, que les carregara ell, que ara ja no era com abans, i aquell tio, diu que sense més explicacions, trau la pistola i li fot dos tirs. I se'l deixa mort. Li va disparar sense defensa, el mala ànima aquell. Es queden tots parats, mirant-lo, i aquell tio amb la pistola de cara a ells.

Què va passar? Va pegar per un altre camí, ell i les mules. Segur que es va dir: “Estos, a la que m’encante, em maten, a mi.”

I ta güelo, que estava lluny d'on estava Nel·lo, ho sent també. Ta güelo havia sentit els dos tirs i avant. Aixina: “Pam... Pam...” Primer u i als quatre o cinc segons l’altre. I li aplega la notícia a ta güelo, que estava en la fila, en una sendeta, a punt d’aplegar a França, que havien disparat a Nel·lo i l’havien mort.

La gent seguia caminant. Se l’havien deixat allà, a vora senda, i tots seguien caminant, tots cap avant. Els soldats parlaven entre ells:

–Han disparat a Nel·lo, i ara què farem?

Però anaven anant.

Apleguen a la ratlla de França i li diuen a ta güelo:

–Eixe no és del teu poble, eixe Nel·lo?

Ta güelo ja t’he dit que el coneixia de vista. Sabia massa que era del poble, però prou. No és que per ser del poble tingueren cap amiat, però, de la Vall, allà, a la Seu, només estaven ells dos i després dels anys d’estar a la companyia, encara que no vulgues... A qui sí que coneixia era la família d’ella, de la nòvia: la Isabel que hem dit. Eren gent massa arrimada. Ta güelo el veia que anava a festejar, a Nel·lo, pos sí: el coneixia.

Apleguen a la ratlla, tots commocionats:

–Li han disparat.

–L’han mort.

–S’ha quedat allí, a la vora de la senda.

I una altra vegada que li pregunten a ta güelo si el coneixia, si era de la Vall.

–Clar que el conec, és el nòvio d’una xica del Barrio.

Però allí, en eixa situació, ningú volia tornar. Era tirar prou arrere, que els tirs havien sigut un poc més allà d’Anserall. Prou arrere, prou. Deu quilòmetres, i fent-se de nit, tu diràs qui tira-

va arrere. La neu, el fred, tot fosc... I mou cap allà sense saber què eixiria d'ahí. I, després, el perill de trobar algun nacional, que eixe també jugava.

I ta güelo, que no era una persona despatxadora, es posa a pensar: “I ara què faré jo?” I el sonsonet que no li parava: “Només aplegar a la Vall, si és que aplegue, de seguida tindré Isabel a preguntar que què sé de Nel·lo. I què li dic jo: si ací jo soc l'únic de la Vall i som massa tocants?”

I va i el pagès diu que estan propet de la Farga de Moles, un poble quasi dins d'Andorra. Espanya encara, però tocant Andorra, que primer que a França la senda aquella passava per Andorra. Ara hi ha qui puja cada diumenges de la Vall a comprar tovalles i ràdios i per a fumar, i passen per tots eixos pobles.

Ta güelo, clar: quant més anaven, més lluny parava Nel·lo. I ell sempre amb la idea: “Aplegaré a casa si aplegue i després vindrà haver de fer l'explicació. I jo què diré, Senyor, jo quina raó donaré?” Els soldats ja sabia ell que no es pegarien galtades per ajudar-lo, que tots som molt bons de boca però les coses que les faça un altre. I també s'ha de comprendre: la neu, passar a França... No sabien quina situació els portaria tot allò. La majoria no hauria eixit ni del poble!

Després de massa pensar-ho, ta güelo es fa l'ànim i parla amb els dos o tres més amics que tenia:

–Feu el favor, que no podem deixar-nos-el allí, este xic, que és un company i jo el conec del poble.

I aquells xics, em pareix que eren tres o quatre, diuen:

–Va!

Encara massa van fer, que els anava la salut. Imagina't: de nit, per la neu, seguint els passos, sense llum i sense res, a buscar Nel·lo. O, si no, que es presentaren els nacionals i acabar amb un tir al cap, que també podia ser. Li van fer el favor, a ta güelo. Aquells xics ho van comprendre, que “això no pot ser, home, deixar-se'l allí”. I fan el ventre fort i se'n tornen. El pagès no va voler tornar, que va dir que prou havia fet, que no tots els hagueren passat a França anant la cosa com anava i que encara no les tenia totes que no li pesara. Els va dir que, deixant la senda, hi havia prop Anserall, un poble que hi havia cementeri.

–Xa, però vostè creu que ens aclarirem?

–Ah, això jo no ho sé.

Això els va dir i ni encara que li ho haguera dit Nostre Senyor s'haguera mogut d'allí. Deia que ni els contestava, com si s'haguera quedat mut.

Ta güelo deia eixa paraula molt:

–Xa, Anserall, xa! No en vam passar allí!

A tornar arrere s'havia dit! Ta güelo raonava dins d'ell: "I ara que estiga, que no l'haja tapat la neu o que no el vejам." Perquè la neu seguia caent. A trossos més, a trossos menys, però caent. Ta güelo deia que les llàgrimes se'ls gelaven als ulls. "Eixe dia ja he tingut prou neu per a tota la vida! Ni un granissat, vull!"

Pobres, ja estaven més gelats que un polo i tots cansats i se'l veuen allí en la neu.

—Ací està Nel·lo! —va cridar u.

I diu que tots contents, ja veus, les persones: enmig de qui sap on, arplegant un mort, cansats i ves a esplai que no et ploga algun tir, i tots contents.

"Ja queda menys!", diuen i se'l carreguen a la geganta, que es diu, que vol dir al coll i, ara tu i ara jo, apleguen a Anserall, que sí que el van trobar, encara sort.

Però ara venia l'altra. Tin present que era arribar a un poble de nit i carregant un mort, que ja estava gelat, a qui li fas cabre al cap que t'atenga. Veges quin panorama!

Apleguen a Anserall, pregunten o no sé com, es veu que algú o altre els atén i troben el cementeri, que per a haver de passar també estava malament, que allò era les muntanyes.

Ja estan al cementeri i ara posa't a buscar un nínxol. No podien

fer un forat, no tenien pales ni res. I en troben u que estava buit i u diu:

–Mira, ací mateix.

Van buscar quatre rajoles i amb fang o com haurien pogut s’ho van apanyar. El primer nínxol que van veure buit, eixe va ser. Com van poder: de nit, el fred que faria, en un cementeri estrany, en guerra...

“Hala, posem-lo dins!” I només l’espentegen una miqueta, es dobla del tot el mort i no entrava. “Posa’l d’ací”, “Posa’l d’allà”, “Estira-li la jaqueta”... Quan ja ho havien provat quatre o cinc vegades, diuen: “Este no entra ací, açò no n’hi ha manera d’entrar-ho.” Ta güelo pensa el que pensa i diu:

–Este no ens el podem deixar ací.

I es posa damunt d’ell i el va poar per a entrar-lo. Ell deia que el va poar. I aixina, un damunt de l’altre, amb les mans, a pamets a pamets, el va posar dins i el va entrar dins del tot, del nínxol. Quan el va entrar, però costant, diu que per damunt d’ell va eixir. Va eixir no, el van traure quasi, que ja veus dos dins un nínxol, ell i el mort, quines estretors. Ací, a les monges, que les enterren sense caixa, gasten una pala, com si fora posar una coca al forn. Jo ho he vist. Ah, i encara va tindre la precaució de... Els soldats portaven una xapeta, molt arreu feta però que

posava un número. No era una xapa oficial ni res. Un número i avant. Ta güelo li va agarrar la xapeta per a portar-la a casa, que deu ser la de la foto que m'has ensenyat de l'article. El que li va costar entrar allí dins i eixir, imagina't que desagradable amb el mort aquell! Ell deia:

–No et pots imaginar que difícil és posar un mort dins d'un nínxol! Valga els taüts!

Després ho van tapar com van poder: quatre rajoles que haurien trobat, fang, una miqueta d'algeps si n'hi havia. Ta güelo es va quedar amb la xapeta i amb el número de nínxol. Tal fila, tal número. Per a dir: “Tal lloc l'hem enterrat.”

–Anserall! Xa, Anserall! –feia.

Se'n tornen una altra vegada, deu quilòmetres, de nit, tota la nit, per la neu una altra vegada, xafant per on havien xafat a buscar els companys a la Farga de Moles. Tots els havia paregut bé que el buscaren, a Nel·lo, però van acompanyar-lo els que no va poder ser altre i a base de per favor. Si allí no està ta güelo, allí es queda Nel·lo i se l'haurien menjat els llops o els ossos o el que hi haguera per allí. Hauria desaparegut, un de tants morts.

Apleguen a la Farga i era hora de moure.

–Hala, anem a la frontera.

I, a partir d'ahí ja van anar cap a França, els ho fan tirar tot per un barranc, tot el que portaven, dormen en qualsevol lloc, en un magatzem crec que deia, i ja el camp de concentració de Septfonds, a més de 1000 quilòmetres tirant amunt, una altra estació del viacrucis. Ahí també hi ha un historial llarg de contar. Però llarg rellarg, que els francesos es van portar molt malament.

S'acaba el camp de concentració. Franco va fer un decret que deia que qui no tinguera les mans tacades de sang que tornara que res li passaria. Ta güelo deia:

—Nosaltres no hem fet res.

No hem fet res, però ves fia't de les puces dels militars! Però es fan l'ànim i ja demanen permisos i coses i se'n torna cap a casa. En trens, de mala manera. Quinze dies per a aplegar a casa.

Ja està en casa, després de nou mesos d'acabar-se la guerra. Imagina-te'l: amb la roba feta trossos, mal vestit. Aplega a casa i tots plorant, i en el carrer:

—Ha vingut Paquito! Ha vingut Paquito!

Encara vivia son pare, que ta güelo deia que encara va tindre sort, que va aplegar a temps de dir-li adeu, que tarda dos mesos més i ja el veu al cementeri.

Encara no havia entrat en casa, Isabel que toca a la porta. Has de tindre present que abans la nòvia era la nòvia. No era com ara, que hui en tens una i demà ens tens una altra. Ella sabia massa que ta güelo i el nòvio estaven junts. Aquella, pobra, va amb tanta alegria. “Si ha tornat Paquito, el meu Nel·lo tornarà en estos dies.” Ta güelo estava esperant-ho, perquè ho sabia com seria la cosa: “Només aplegar jo, allí estarà Isabel.” Ell anava pensant-ho. Pensava en ella més que en mi. No te’n rigues, no.

Només la veu entrar per la porta, a Isabel, es posa a plorar, ta güelo. A Isabel li muda la cara.

—Tinc males notícies, Isabel. Molt males. Les pitjors que et pugues imaginar.

Aquella ja es posa a plorar també. I li ho va contar com va passar, igual que t’ho estic contant jo a tu. Li va donar la xapeta del número del nòvio, que la portava amb un fil penjadeta. Li va dir el nínxol i el poble on l’havien pogut enterrar. Cementeri d’Anserall, a tal fila, a tal nínxol, allí està Nel·lo enterrat.

Aquella xica, Isabel, ja veus quin quadre, ella que anava tota contenta. Era la mort del nòvio i que, en aquelles èpoques, si havies tingut home i et deixava, ja no et volien tots. Estava vist aixina. Açò es comprèn que era un altre cas, però principalment els pares ja no et donaven l’entrada tan fàcil només

que hagueres xerrat amb un altre. Quasi havies d'anar amb la cara acatxada. Però esta Isabel sí que va trobar un bon xic, un xic fill de la Vilavella, i massa bé, ell i el puro. Es va casar i al primer fill li va posar Nel·lo. En el poble li deien Manolo, però ella li deia Nel·lo. I a l'home li va parèixer bé i crec que ell també li deia Nel·lo. Per a casa, Nel·lo. I tots ho sabien massa que el primer xiquet va ser Nel·lo pel primer nòvio que va tindre. La família de Nel·lo, cada any, mona al xiquet i, quan va vindre la comunió, regal i bo. A la boda encara van anar, em pense. Com si foren família, igual igual. O més que família, que de vegades...

La mare de Nel·lo deia que, alguns dies, Isabel es presentava en casa i resaven un rosari juntes a la memòria del fill. La volia molt. Això que sogres i nores no venen massa bé? Pos Isabel era una filla més que ella tenia. Va anar a rentar-la quan el part i tot. Com una mare, igual. Es va demostrar que tenien molt de bo, les dos. Isabel era una persona d'orde i la tia Micaleta li tenia llei a saber. Li deia el nom i pareixia que li eixia del cor.

La família d'ell, anys després, va anar a Anserall a tornar-lo a casa, que sa mare deia que no volia que el fill estiguera mort de lloguer. Li van fer una missa i tot. Però va estar enterrat allí fins a l'any 62. Després de guerra és que s'han travessat anys molt roïns. Alguns volien canviar la imatge al carrer, però dins de les cases hi havia el que hi havia. La gent no

se'n recorda, però ací s'ha patit molta fam i n'hi havia que es transparentava com si fora una animeta. Tu saps què ha salvat molta gent? El moniato. El moniato, sí senyor.

La gent no tenia diners i la família seua, quan ja va passar tot i van respirar una miqueta, que van veure que ja anaven millorret, van voler portar-lo a casa. Van voler portar el fill, normal. Van anar a per ell els germans i els pares. I està al cementeri, que encara pots veure'l, si vols, que jo sé on està, que, quan em valia de les cames, que encara podia anar a arreglar ta güelo i els meus pares i la meua Brígida, també passava a veure'l. "Manuel Centelles Alós –posa–. 1917-1939." Eixos anys sí que els sé, has vist? Ta güelo i ell, quintos. Vint-i-dos anyets, una criatura. I ahí s'acaba la història d'este xic.

Totes les històries tenen molts detalls.

Sa mare de Nel·lo venia a casa a xarrar moltes vegades i després de guerra més. Sempre que eixia a raons el fill, plorava.

–El Nostre Senyor ha volgut que se'ns presente això.

Entre això del fill i que el menjar aplegava on aplegava, es va quedar que bufava l'aire fort i s'envolava. A tot punt, tenia el fill a la boca:

–Com ens l'has pegada, Nel·lo!

Algú els va dir de buscar qui li va pegar els dos tirs i que pagara pel que havia fet, però la mare de Nel·lo feia:

–Què hem de fer? No podem fer front per a menjar justet, posa't a buscar advocats i comença a armar-la?

Els no van portar idea de res de posar-se en embolics. Tenia raó, que nosaltres no tant, però hi va haver gent que va haver de tirar-se a tot, aquells anys.

Un dia ens va contar que els fills s'havien fet avant per a anar a per Nel·lo. El fill gran era un poc conductor a la fàbrica i va demanar el cotxe a un amic.

–És per a veure si visitem la tomba del meu germà.

I aquell es veu que de seguida li va dir que sí.

–Sí, home, sí, el que vos faça falta.

Aquell xic, et diria qui és però no el coneixeràs, diu que els va omplir el dipòsit i per més que li ho van dir no va deixar que li pagaren la gasolina.

Ho van deixar fins que passara sant Pere per a tindre més dia i van moure allà a les altes de la nit, perquè hi ha un tros de la Vall al Pirineu, un bon tros. I diu que van anar ella, l'home i el xic i la xica que li quedaven. Ella ja una dona vella, de fer la vida més quieta, però prou bé de salut.

—Es veu que els meus fills van pensar: si no anem prompte, ens quedarem sense anar.

Era una dona d'ocurrències, la tia Estorera. D'anar a calfar el cap a ningú, no, però viveta i molt balladora de jove. Micaleta l'Estorera, li deien a la mare de Nel·lo. Ens assentàvem ahí a les cadires de l'entrada. Pareix que estiga mirant-la.

Total, que pensaven fer un dia, però, entre que es van perdre una vegada o dos, se'ls tira la nit damunt i fan nit en un poble propet. Propet vol dir a 150 quilòmetres de la ratlla de França. Dormen en una fonda, on van poder i, de bon matí, cap amunt. La tia Micaleta contava que, siga per l'emoció del fill o per tot el dia en cotxe, ja es va notar ella que es va alçar malament. I puja al cotxe i encara no estaven deu minuts ve que no es troba bé. I baixen.

—Que li pegue l'aire, mare.

—Això és que tant de cotxe i la calor i tot... Nosaltres estem també mig talbats.

Encara no toca terra i diu que va estar deu minuts vomitant.

—Vaig tirar les primeres farinetes. Que mala estava!

I puja al cotxe.

—“Ara haurà descansat” —em deia la meua Cecília—. Descansar?

Només puge, el mateix. Uns marejos, una agonia! Jo només veia que aigua. Túnel passant per baix d'una muntanya i aigua.

Un pantà! D'eixos que feia Franco, perquè jo m'imagino que, a la muntanya, mar no n'hi ha. No te'n rigues, xa!

I tortes i revoltes, arriben a un poblet i ja paren.

—Pareu, fills meus, que la mare no pot suportar-ho.

I diu que baixen en un poble que hi havia una església tota de pedra i uns porxos. I es posen a l'ombra. Ella més blanca que una paret d'escala.

—Ai, és que no en faig ni una de bona.

I es veu que una dona que passa s'ho troba i s'arrima:

—Què passa?

Una dona d'allí, clar. Li ho expliquen i, de seguida, aquella dona:

—Vinguin, vinguin.

Allí és que parlen un valencià diferent. Diuen vinguin, no vinguin, i altres paraules que són d'allí, però s'entén tot igual. I diu que aquella dona els obri sa casa, la fa passar a un llit, la fa tombar-se i els para una taula als fills de tota classe de matança.

—No, dona, no patisca.

I aquella dona:

–Va, va!

Els fills deien que ni una boda. Total, que descansa, quasi es fa migdia, i aplega l’home, que tenia granja, i encara els ompli una bossa de formatge, de cecina, de cansalada, una fogassa...

–“Per als valencians!” –deia–. Se’ns van aparèixer dos àngels.

Ton pare sí que sabia quin poble era el que van parar, que ell sí que sabia els noms de per allà. Ta güelo, sí, no ton pare. Deia que era un poble que va passar una cosa del català, uns papers que van trobar. Una cosa important, però no sé dir-te què.

I a que tu no saps què van fer, una vegada allà al cementeri d’Anserall? Nel·lo tenia molta afició a la música. Molta. Ell va aplegar a tocar el clarinet abans de guerra, però, a compte d’entrar a la banda, no sé què li va passar a la gola que s’ho va haver de deixar. Però l’afició igual o més. La tia Micaleta feia:

–Mare, si ell es veu que no deixen eixir la Música de Rambla i que només ix la música d’alla dalt, quin disgust!

I com era el temps que l’Schola estava si la deixaven o no la deixaven eixir pel poble, tu saps què van fer? Li van demanar a don Miguel una gorra de músic per a posar-la a la tomba mentre venia i no venia a la Vall.

—Veus? —deia sa mare—. No ha sigut músic de viu i ho ha sigut de mort.

Ah! I una foto de comunió del xiquet d'Isabel, que ella sempre l'ha tingut en consideració, a Nel·lo. Ha tingut com un deute amb ell i quan no eren pastissets eren panets i, quan hi havia taronges o nispros, un poalet anava a cals Centelles. No sabien què fer-se. Una filla d'Isabel ha anat a visitar-la fins a la mort. Isabel és que va morir jove, però es veu que li va passar la voluntat a la filla. La tia Micaleta m'ho deia:

—Ve, s'està una miqueta i diu: Ja l'he vista. I se'n va. La visita la fa curta, però no passen quinze dies que ja la tinc ací.

La gent d'aquell temps era més beneïda que ara.

I eixa és la història. Però tu canvia els noms. Jo crec que millor que els canvis, que, si no, pots clavar-te en uns termes que et poden portar algun disgust. El del poble? Home, el del poble deixa'l, si vols, que els pobles volen veure escrit el seu nom.

—”Xa, Anserall, xa! Pos no n'hem passat allà!” Aixina ho deia ta güelo.

Foto de Joaquín Orenga Fenollosa, el Paquito del relat, protagonista de la història.

Anserall és un relat basat en una història real referida per l'amic Vicente Joaquín Lacomba Orenga, net de D. Joaquín Orenga Fenollosa, el Paquito del relat, protagonista de la història.

Nel·lo, el soldat mort, és Antonio Bosch Ferreres, fill d'Alcalà de Xivert. La companyia de soldats és Banda de Música de Carabiners de Castelló. El cementeri és el de Camprodon; el lloc de pas a França, el coll d'Ares, i la data en què ocorren els fets, un dia de mitjan febrer de 1939.

La història real és contada a l'article *Antonio Bosch Ferreres, chivertense de la Banda de Carabineros de Castellón. Relato de su muerte en la Guerra Civil Española*, escrit per Vicente A. Falcó Fuertes i publicat en la revista *Mabinhardt*.

Siga aquesta història un homenatge a la gent que la va viure i a aquells que l'han sabuda recordar.

Agraïm a les persones i institucions relacionades a continuació que amb les seves aportacions hagin contribuït a fer possible l'edició d'aquest llibret:

Alfred Quintana i Garrido
Anna Fité i Pons
Assumpta Triadó i Aymerich
Carla Mulet i Matas
Caterina Solà i Ramoneda
Cinta Jubany i Mulet
Cristina Pallarès i Carles
Diana González i Lorente
Dolors Serra i Lesan
Elena Itxart i Escorsa
Elvira Carrió i Arumí
Esteve Guardiola i Bufí
Família Làzaro Prat
Família Punsola Vidal
Francesc Girbau i Cucurell
Gemma Xarles i Jubany
Isabel de Sardi i Rovira
Isabel Gadea i Valera
Ivan Bladé i Ripoll
Joan Aliberas i Maymí
Joan Jubany i Itxart
Joan Jubany i Lorente
Joan Jubany i Mulet
Joaquim Barbena i Martínez
Jordi Fradera i Noè
Jordi Puig i Panella
Jordi Xarles i Jubany
Josep Bermúdez i Guillamon
Josep Jubany i Itxart
Josep Martín i Barbena
Josep Maria Calbet i Cassanyes
Llorenç Soldevila i Balart

Lluïsa Esteve i Boada
Marga Franco i Casamitjana
Maria Ardel de Lete
Maria Jubany i Torner
Maria Majó i família
Mercè Monserrat i Bartra
Miquel Torner i Roca
Miquel Àngel Genestar i Pujana
Montserrat Cardelús i Maestre
Montserrat Jubany i Itxart
Montserrat Xarles i Jubany
Núria Manté i Bartra
Núria Ribas i Martí
Pol Jubany i Itxart
Rebecca Fradera i Jubany
Rita Jubany i Itxart
Rocío Martín i Sánchez
Roger Fradera i Jubany
Salvador Morera i Tanyà
Sara Bonet i Monné
Soledad Sánchez i Escobar
Toni Cantó i Vera

- Ajuntament de Mataró
- Biblioteca Pública Frederic Alfonso i Orfila de Sentmenat
- Biblioteca Pública Antoni Comas de Mataró
- Biblioteca Pública Pompeu Fabra de Mataró
- Diari ARA
- Punts Volats

Aquesta obra ha estat editada per
l'Associació Cultural Helena Jubany
gràcies al conveni amb la
Direcció de Cultura de l'Ajuntament de Mataró
i les aportacions dels membres de l'associació i altres persones.

S'ha distribuït gratuïtament amb el **diari Ara**
el dia 5 de gener de 2021.

associació
**helena
jubany
i lorente**

Enamorada de la lectura des de l'adolescència, l'**Helena Jubany** visqué a l'entorn del llibre com a periodista, llibretera, contertuliana, autora de recensions, correctora, bibliotecària, contacontes... i darrerament esbrossava il·lusionada el camí de la producció pròpia amb relats curts. Però aquest moment dolç de la seva vida i la seva vocació literària van ser estroncades la matinada del 2 de desembre de 2001, en què fou assassinada, a l'edat de 27 anys. Els qui la van matar, avui encara són al carrer, tot i que aquest any 2020 l'aportació de noves proves i testimonis ha permès la reobertura de la causa judicial, que havia quedat sobreesguda l'any 2005.

L'Associació cultural **Helena Jubany i Lorente**, creada per familiars, amics i companys de l'Helena, vol mantenir encesa la flama del seu record i prendre el relleu de la seva il·lusió per la creació literària i la narració oral.

Amb aquesta finalitat, l'associació ha instituït el **Premi Helena Jubany** de narració curta o recull de contes per a ser explicats, que es convoca cada any el 27 de febrer, data del naixement de l'Helena, i es lliura el 2 de desembre, data de la seva mort.

+info a <http://helena.jubany.cat>

13è PREMI DE NARRACIÓ CURTA O RECVLL DE CONTES PER A SER EXPLICATS

HELENA JUBANY

